

TYSKA STORMÄN

I BILD

Av professor AXEL L. ROMDAHL, Göteborg

ME^D anledning av fjolårets olympiska spel i Berlin ordnades i det forna kronprinspalatset vid Unter den Linden en utställning »Grosse Deutsche in Bildnissen ihrer Zeit». Det var utan tvivel en god idé att på detta sätt erinra världen om vad de stora tyska personligheterna under loppet av ett årtusende betytt för kulturens utveckling ej blott inom men också utanför det egna landet. Samtidigt kunde det väl ej undvikas att detta framvisande av skapande genier på andens olika fält måste få en viss prägel av gäckande ironi, när det ingick som ett led vid en fest till den fysiska kraftens ära, vid vilken de förnämsta segerkransarna skulle tillfalla de amerikanska negersportsmännen. De flesta av de män, vilkas bilder voro samlade i Kronprinzenpalais, hade nog i livstiden litet till övers för det slags prestationer som tilljublades av stadions åskådarmassor.

Detta tyska nationella porträttgalleri borde också ge Tysklands folk ett tillfälle att besinna sig på sin egen art och sitt eget värde, med undanträngande för någon stund av dagens heroer och dagens slagord. Visserligen var utställningen utformad med hänsyn till tidslägets krav — annat hade svårligen varit tänkbart. Den hade delvis blivit annorlunda sammansatt, om den varit anordnad under Weimarrepublikens tid. Ingen torde väl i det tredje rikets år fyra ha väntat sig finna Felix Mendelsohn och Heine eller Marx och Bebel upptagna i detta urval.

De utställda porträtten voro praktiskt taget alla utförda under den tid då de framställda levde, »ad vivum», och erbjödo alltså ett verkligt intresse.såsom historiska dokument. Ett genombläddrande av den illustrerade katalogen med dess fyrahundrasextio helsidesavbildningar är en i högsta grad underhållande och lärorik sysselsättning. Materialet är ordnat efter yrkesgrupper: först kommer den nittionio man starka falangen av »Herrscher, Staats-

männer und Heerführer», inledd med Karl den Store och avslutad med Paul von Beneckendorff und von Hindenburg. Så komma de trettio tre teknikerna, uppfinnarne och ekonomiska ledarna med Gutenberg i teten och Helfferich i kön, de ungefär lika många matematikerna, naturforskarna och läkarne från Paracelsus till Erwin Bauer, de trettio filosoferna, prästerna och pedagogerna, börjande med Albertus Magnus, slutande med Wilhelm Dilthey, de trettio två historikerna, filologerna och juristerna, med processionen öppnad av kejsar Maximilians hovhumanist Konrad Peutinger och avslutad av förhistorikern Gustav Kossinna. Så ledes skaldernas intåg av Walter von der Vogelweide och Wolfram von Eschenbach. Femtio fem man stark är flocken och dess flygelman närmast oss är Stefan George. Peter Parler, mästaren till St. Veitsdomen i Prag, är den första konstnärsgestalten, och den sista av hans sextio två kamrater är målaren Franz Marc, stupad vid Verdun 1916. Tjugut tre musiker äro medtagna, från Wolfenbüttelorganisten Michael Praetorius till Max Reger.

Grupperna kompletteras emellertid något genom att man funnit lämpligt att anordna särskilda avdelningar för utlandstyskar, österrikare och schweizare, vilket ibland kan vålla en viss förvirring. Man undrar t. ex. vid genomgåendet av musikerna, varför man icke bland dem finner Anton Bruckner. Han står, liksom Johan Strauss och Hugo Wolf, bland österrikarne, medan Mozart, Joseph Haydn och Schubert äro upptagna i den allmänt tyska gruppen. Förklaringen är, när man tänker efter, enkel nog: de nämnda kompositörerna från 1800-talets senare hälft levde under en tid, då Österrike och Tyska riket politiskt hade gjort boskillnad. Fördelningen av porträtt på de olika kategorierna är och måste vara godtycklig. Och detta gäller även och ännu mera urvalet, som ju blivit beroende på vilka av de ifrågakommande personligheterna som fått sina drag återgivna av den samtida konsten.

I den föregående uppräknigen nämndes de porträtt, som förekomma i början och i slutet av respektive grupper. Stundom äro dessa namn signifikativa, men lika ofta ligga de allra största namnen inuti raden, och först en genomgång av alla de fyrahundra sextio porträtten ger en helhetsbild av vad tyska män genom tiderna givit mänskligheten av tankar, av skönhet, av värdefulla rön. Den som vördar och älskar den tyska kulturen finner när han gått igenom detta dess »Valhalla» sina känslor av uppskatt-

ning bättre motiverade än någonsin: mycket av det han håller för omistligt och dyrbart inom diktens, konstens, musikens och tankens värld drager förbi, när han läser bildernas underskrifter. Och han blir upplyst om, i de fall då han ej förut visste det, hur stor tack världen är skyldig också tysk naturforskning och uppfinnarbegåvning.

Ur den utvärtes och ytliga skönhetens synpunkt imponerar kanske detta tyska panteon icke synnerligt på den, som ser till

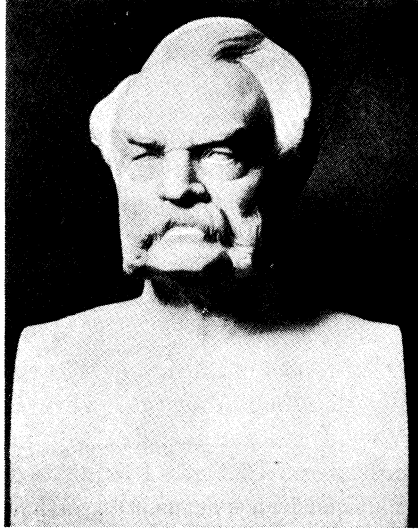
Schiller enligt Schadows blyerts-teckning.

»det för ögonen är». En motsvarande samling av berömda engelsmän skulle säkert göra ett stilfullare och estetiskt mera tilltalande intryck. När de tyska kulturbärarnes huvuden verka ädelt sköna äro de merendels nyklassiskt stiliserade och idealiserade såsom Danneckers kända Schillerbyst. Mot den bör man ställa Gottfried Schadows blyerts-teckning i profil av skalden, med oborstat hår, med en oregelbundet formad näsa, med tunn överläpp och utskjutande underläpp — icke ett spår av heros, men en lärd och en skald, världsfrämmande och levande i idéernas rike. Det är i dessa tyska ansikten det andliga som lyser igenom det yttre höljet,

som är det fångslande. Så har det väl varit i verkligheten, och så har den tyska konsten fattat människogestaltandets problem, alltifrån den tidiga medeltiden och till Louis Korinth och Georg Kolbe.

Måhända skulle en rasbiologiskt inriktad betraktare ha lust att använda detta rika material för sina studier, fråga efter germanskt och slaviskt, efter allemanniska och alpina typer eller göra andra särskillnader med anlitan det av de bestämningsgrunder, som för närvarande äro »Gang und Gabe» i Tyskland självt. Men dylika spekulationer bli blott alltför lätt dilettantiska och skulle för att få någon grad av värde kräva ingående studier av varje särskild persons härstamning långt bort igenom. I ögonen fallande är emellertid att dessa bortåt fyrahundrasextio tyskar fysiskt eller kanske riktigare »somatiskt» sett tillhöra två typer, den breda

tunga typen, Kretschmars »pykniska», och den tunna med spetsiga och fina drag, den schizoida. De båda typerna tyckas vara företrädda i ungefär samma omfattning och detta också inom de olika kategorierna, om än lärda, skaldar och konstnärer synas visa större tendens till själfull magerlagdhet än handlandets och det praktiska livets män. I själva verket äro våra invanda föreställningar om yrkestyper falska och överdrivna, när vi ej röra oss på det subalterna planet. Som fänrik var väl den unge Helmuth von Moltke en preussisk officer med stram och elegant militär stil, och som student har måhända Theodor Mommsen tett sig burschikos. Under sina mogna år, då de hunnit formas av tankens mödor, har fältherren och den lärde nått fram till samma uttryck av andlig koncentration och av den beslutsamhet som genomför ett stort verk, vare sig det heter 1870—71 års krig eller Römische Geschichte. Både de lärde och de stora krigarna ha ofta den tungsinta, grubblande blicken såsom ett tecken på sin gemensamma tyska arvedel. Endast 1800-talets och 1900-

Werner Siemens.

talets stora ingenjörer och industrier, en August Borzig, en Alfred Krupp, en Werner Siemens, en Gottlieb Daimler har den lugna, av dröm och grubbel ostörda blick, som fattar det omedelbart reala i sikte. »Das Volk der Dichter und Denker» — den slitna frasens sanningshalt blir verkligen levande för en, då man ser dessa tyska anleten i en lång rad. Ett folk som diktat och tänkt, emedan det måste vinna klarhet över en tillvaro som av yttre och inre grunder ofta var mera kvalfullt förvirrad för det tyska folket än för de flesta andra folk, och som nästan alltid diktat och tänkt i nöd och ångest.

Den tyska konsten har från förstone gärna fångat detta drag hos nationens yppersta. Henrik IV i den romanska handskriftsminiaturen sitter i sin kejsarliga ståt med dyster blick under diademmet, Rudolf av Habsburgs gravsten i Speyerdomen visar dragen

Walter von Plettenberg.

1500-talsmålaren och tecknaren
Hans Burgmair.

av en förgrämd åldring. Georg von Frundsberg, fälthövitsmannen som vi alla känna tack vare hans vänliga axelklapp åt Luther i Worms, ser sannerligen allt annat än munter ut på det samtida målade porträttet. Härmästaren Walter von Plettenberg tyckes skåda in i en avgrund av fasa, i en värld som faller sönder, då den tyskbaltiska ordensstatens gränser hota att brista samman under trycket från öster. Själva den trygge riddar Görz von Berlichingen blickar på gravhällen med vidöppna ögon som såge de en förstnande skräcksyn. Barockens furstar skina blanka och feta, nöjda med »den bästa av världar». Men med Fredrik den Store på hans gamla dagar — en byst från 1786 — börjar grubblet och den molande ångesten på nytt. Detta var furstar och väldige! Hur skall det då se ut bland tänkare och andliga ledare? Man minnes Luther som munk på Lucas Cranachs kopparstick från 1520 med hans uttryck av nästan olidlig spänning i det knotiga, osköna ansiktet, man förstår inför Jacob Böhmes gestalt att han fått betala priset för sina mystiska insikter. Och Schopenhauers huvud, den gamles som den unges, svara till hans pessimistiska filosofi.

Skalderna bilda en krans av mörkblickande underliga figurer, med Goethe i retsamt olympisk ro i sin mitt — Angelus Silesius,

Bildhuggaren Adam Krafft.

Målaren Kaspar David Friedrich.

Eichendorff, Hoffmann verka på de här återgivna porträtten som fångna i en ångestdröm. Bland konstnärerna finner man visserligen en del trygga hantverksmän och mästare i sitt fack som Peter Vischer, Hans Holbein, Balthasar Neumann och Schadow, som Waldmüller och Menzel. Men som kontraster till dem den långa skaran av tungsinta pilgrimer och kämpar, från Adam Krafft och Dürer till Kaspar David Friedrich och Philipp Otto Runge, Anselm Feuerbach och Hans von Marées. Till och med under den glorrika och glada senbarockens tid mellan 1700 och 1750, då det i andra länder hörde till att konstnärerna, när de porträtterades, skulle framträda i leende självbelåtenhet, möta vi i bilder som Mannheimskulptören Paul Egells porträtt, målat av Cosmas Damian Asam, samme Cosmas Damian Asams av brodern Egid Quirin utförda porträtt, som Raphael Donner på Schmutzers kopparstick efter Paul Troger eller Ignatz Günthers porträtt, målat av Knoller, en egendomlig stämning av grubbel och oro.

Dessa stora tyskar äro inga fullfjädrade, bredvingade och seger-sälla örnar, inga benådade söndagsbarn. De äro födda under farliga konstellationer, själva deras snille var ofta deras öde, alltid deras på bittert allvar fattade ansvar. Mestadels levde de i upp-rörda tider, tider av andlig och politisk omvälvning, av krig och

Axel L. Romdahl

nöd, och de tvungos till skickensedigra avgöranden och ställnings-
taganden. Många av dem, som hyllats med att få sina bilder
upptagna i denna rad av dem våra dagars officiella Tyskland vill
räkna som stora tyskar, ha varit ansedda som upprorsmän och
orostiftare och behandlats därefter av sin tids maktägande. Alla
hade de sitt huvud för sig och voro genom sin egensinnighet, sin
hängivenhet för en tillkämpad personlig övertygelse, vad de voro
och äro för sitt eget folk och för mänskligheten. Det är detta folk
av skalder och tänkare som vi vänner av Tyskland och dess kultur
med tacksamhet, beundran och vördnad erinras om, då de stora
tyskarna i bilder från deras egen tid manas fram för vår syn.